

УДК 346.9

Швець В. О., к.ю.н., суддя
Вищого господарського суду

Особливості судового захисту суб'єктів господарювання від рейдерських нападів в Україні на сучасному етапі

Стаття присвячена вивченню особливостей судового захисту суб'єктів господарювання від агресивного протиправного рейдерства. В статті аналізуються норми відповідних законодавчих актів, узагальненої практики та вказівок вищих судів, що, в сукупності, регламентують право захисту суб'єктів господарювання від рейдерських нападів та особливості реалізації цього права в національній правовій системі.

Ключові слова: ворожі поглинання, прецедентне право, рейдерство, судовий захист.

Статья посвящена изучению особенностей судебной защиты субъектов хозяйствования от агрессивного противоправного рейдерства. В статье анализируются нормы соответствующих законодательных актов, обобщенной практики и указаний вышестоящих судов, что, в совокупности, регламентирующие право защиты субъектов хозяйствования от рейдерских нападений и особенности реализации этого права в национальной правовой системе.

Ключевые слова: враждебные поглощения, прецедентное право, рейдерство, судебная защита.

This article is devoted to the study of features of judicial protection businesses from aggressive illegal raiding. This article analyzes the rules of relevant legislation, guidance practice and instructions of higher courts, that, in the aggregate, regulating the right to protect businesses against raider attacks and especially the implementation of this law in the national legal system.

Keywords: hostile takeover, case law, raiding, judicial protection.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні доволі поширеним явищем є рейдерські напади на суб'єктів господарювання. Таким чином, порушуються права останніх, що негативно відбивається на правовому суспільстві та економіці країни. Таким чином, важливим є з'ясування особливостей судового захисту суб'єктів господарювання від рейдерських нападів в Україні на сучасному етапі.

Актуальність обраної теми є очевидною з огляду на два чинники: по-перше, Україна сьогодні знаходиться на етапі фактичного (реального) становлення ринкової економіки, який характеризується також поступовою адаптацією українських анти-рейдерських норм до аналогічних європейських, саме тому, перебуваючи на порозі до асоціації з ЄС, безперечно важливим є аналіз стану чинного законодавства, який регламентує захист суб'єктів господарювання від рейдерства; по-друге, зважаючи на вкрай низькі показники нашої держави в рейтингах інвестиційної привабливості, вважаємо, що значною причиною того, що західні крупні компанії не бажають інвестувати в українську економіку є те, що вони не отримують реальних законодавчих гарантій захисту від агресивного рейдерства, що є неприпустимим.

Стан дослідження. Питання визначення особливостей судового захисту суб'єктів господарювання від рейдерських нападів в Україні на сучасному етапі у тій чи іншій мірі торкалися у своїх наукових працях наступні вчені: О. А. Бурбело, Б. М. Грек, О. О. Дульський, Л. І. Лазарева, І. О. Тивончук та інші. Все ж, їхні праці стосувалися дослідженої тематики поверхнево, що й обумовлює *актуальність* статті, а також визначає її *мету*. *Завданням* статті є дослідження специфіки судового захисту суб'єктів господарювання від рейдерських нападів в нашій державі. *Наукова новизна* полягає у тому, що в статті визначено особливості судового захисту суб'єктів

господарювання від агресивного протиправного рейдерства, проаналізовано норми відповідних законодавчих актів, узагальненої практики та вказівок вищих судів, що, в сукупності, регламентують право захисту суб'єктів господарювання від рейдерських нападів та особливості реалізації цього права в національній правовій системі.

Виклад основного матеріалу. За загальними нормами національного законодавства кожен, права якого порушені чи має місце припущення про те, що вони будуть порушені, — має право на судовий захист. Зокрема, в ст. 55 Основного Закону України конституцієдавець закріпив правило, відповідно до якого, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. В рамках цивільних, корпоративних та господарських правовідносин право на судовий захист сторони цих відносин, від порушень його прав контрагентом також підтверджено українським законодавцем. Так, зважаючи на зміст ст. 4 ЦПК України можна зробити висновок, що будь-яка зацікавлена фізична чи юридична особа вправі в порядку, встановленому законом, звернутись до суду за захистом порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу, а також для вжиття передбачених ЦПК заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

При цьому зважаючи на те, що до суду може звернутись будь-яка заінтересована особа по факту рейдерського поглинання, до судів звертаються і об'єкти такого поглинання, і самі рейдери, які і сьогодні намагаються використовувати суди в якості інструменту здійснення ефективної та оптимальної рейдерської атаки. Саме на цій підставі, з метою унеможливлення здійснення рейдерських поглинань за рахунок національних судів та, відповідно, унеможливлення викривлення ролі судів щодо захисту суб'єктів господарювання від рейдерських поглиначів, законодавець та суди встановили комплекс правил та стандартів, які умовно можна назвати бар'єрами для здійснення зазначених дій. До основних таких, головним чином, слід віднести наступні: 1) уточнення підсудності та визначення місця подання позову з такої категорії справ; 2) заборона прийняття органами влади будь-яких рішень щодо ведення реєстрів власників іменних цінних паперів; 3) вдосконалення інституту забезпечення позову.

Необхідно також звернути увагу на те, що задля забезпечення об'єктивного судочинства та реального судового захисту суб'єктів господарювання від рейдерства, на сторін спору поширюються всі права та гарантії процесуального законодавства України, головним чином, позивач-компанія-мішень повноважний заявити відвід судді, хоча й така процедура характеризується недосконалістю. Так, якщо в попередній редакції ст. 20 ГПК України законодавець встановлював правило, відповідно до якого питання про відвід судді вирішувався головою господарського суду або заступником голови суду, то, на сьогодні, це питання вирішується в нарадчій кімнаті судом у тому складі, який розглядає справу, про що виноситься відповідна ухвала. Отже, у разі виникнення сумнівів в упередженості судді у суб'єкта господарювання, який захищається від дій рейдера в судовому порядку, він не може розраховувати на об'єктивність судді під час прийняття рішення за заявою про відвід, тим більш, якщо суддя дійсно зацікавлений у результатах розгляду справи. Зокрема, як ми уже зауважували з цього приводу, навряд чи є в практиці випадки задоволення суддею заяви про відвід будь-якому процесі — господарському, цивільному чи адміністративному, оскільки задовольнивши таку заяву суддя підтвердить викладені в ній підстави щодо його упередженості, необ'єктивності, зацікавленості в результатах розгляду, що є порушенням присяги судді. Таким чином, сьогодні інститут відводу

судді в господарському процесі набув декларативного характеру та не виправдовує свого правового значення. При цьому, як нами було наголошено, заява про відвід судді може подаватись стороною спору з метою затягування розгляду справи, що можна унеможливити, якщо при надходженні такої заяви не буде відкладатись розгляд справи, а на сам розгляд такої заяви буде витрачатись не більше години, для чого суддя може оголосити перерву в судовому засіданні [1, с. 1065].

В рамках цього питання також необхідно звернути увагу на те, що з 2011 року в нашій державі запроваджено автоматизовану систему документообігу суду, відповідно до п. 1.2. Положення про автоматизовану систему документообігу суду затверджене рішенням Ради суддів України [2], спрямована на забезпечення об'єктивного та неупередженого розподілу справ між суддями з дотриманням принципів черговості, рівної кількості справ для кожного судді, вірогідності, з врахуванням завантаженості кожного судді, спеціалізації, а також вимог процесуального закону.

Загалом, розглядаючи особливості судового захисту суб'єктів господарювання від рейдерських нападів в Україні на сучасному етапі, варто також зосередитись на такій актуальній проблемі, як особа, яка може оскаржити в суді дії рейдерського поглинача. Так, визначаючи таких суб'єктів, важливо звернути увагу на зміст Рішення Конституційного Суду України від 01 грудня 2004 року N 18-рп/2004 у справі N 1-10/2004 щодо офіційного тлумачення окремих положень ч. 1 ст. 4 ЦПК України та Постанова Пленуму ВСУ «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24 жовтня 2008 року N 13, якими, серед іншого, пояснюються права акціонера (учасника) господарського товариства на звернення до суду за захистом прав чи охоронюваних законом інтересів товариства. Зокрема, Пленумом господарським судам було рекомендовано відмовляти у відкриті судового провадження акціонерам (учасникам) господарського товариства у справах про укладення, зміну, розірвання чи визнання недійсними договорів та інших правочинів, вчинених господарським товариством.

Так, на сьогодні, єдиним випадком, коли акціонер об'єкта поглинання на сто відсотків може скористатися своїм конституційним правом на звернення до суду, є такий випадок, що передбачені у ч. 5 ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства». Зокрема, відповідно до встановленого правила, у разі порушення переважного права на придбання акцій будь-який акціонер товариства має право протягом трьох місяців із дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про таке порушення, вимагати в судовому порядку переведення на нього прав та обов'язків покупця акцій. Так, окрім того, що зазначена норма регламентує єдину можливість акціонера на звернення до суду за захистом, це правило, паралельно, також є одним з багатьох ефективних інструментів рейдерського поглинання (спосіб рейдерського перехоплення прав власності на акції), реалізація якого була б неможлива, у разі залишення можливості для подання до суду непрямих позовів (спроба часткового запровадження інституту непрямого позову була тимчасово реалізована законодавцем у ч. 2 ст. 72 Закону «Про акціонерні товариства» до 2011 року, а саме до того, коли до зазначеного закону були внесені зміни від 03 лютого 2011 року, якими ця стаття була викладена в новій редакції, що скасувала елементи інституту непрямого позову). Доцільність регламентації подачі акціонерами до суду непрямого позову є об'єктивно виправданою для оптимізації судового захисту суб'єктів господарювання від рейдерських нападів, зважаючи на те, що позивачем у таких справах в особливих випадках (якщо уповноважені законом та/або статутом органи акціонерного товариства не реалізували право на захист прав та інтересів цього товариства) може бути акціонер

(який володіє вагомою частиною акцій саме того акціонерного товариства, в інтересах якого подається позов, на момент як звернення до суду, так і винесення судового рішення), який опосередковано (хоч і звертається від свого власного імені, проте, з метою захисту корпоративних інтересів) і самостійно (чинне господарське процесуальне законодавство не передбачає інституту множинності на стороні позивача), без спеціального на те уповноваження товариства, й в силу прямої вказівки закону, звертається із позовом до господарського суду з приводу особливого предмету (таким предметом є вимога про визнання недійсним договору, укладеного товариством з іншим контрагентом, та відшкодування збитків (моральної шкоди), завданих таким договором інтересам товариства) проти конкретних відповідачів (такими виступають посадові особи товариства (як правило, виконавчий орган), що діяли від імені товариства при укладенні ймовірно несправедливого договору, та/або власне контрагенти за договором) [2].

Виходячи із міжнародної практики та практики декотрих національних правових систем Західної Європи (в першу чергу, Голландії), можна дійти до висновку, що можливість реалізації права акціонера на подання до суду антирейдерського позову про укладення, зміну, розірвання чи визнання недійсними договорів та інших правочинів, вчинених господарським товариством є гарантією ефективної протидії рейдерству шляхом звернення до судового захисту. При цьому, як виходить із вище викладеного, зміни до Закону України «Про акціонерні товариства» зумовили ситуацію, в якій суд не може захистити емітента та товариство в більшості випадків рейдерських атак. З цього приводу, правозахисники, зокрема, відмічають, що законодавець не визначає, як повинні діяти акціонери, якщо значний правочин було укладено без їх згоди (тобто, без обговорення його на зборах акціонерів). Швидше за все такий правочин може (і повинен) визнаватися недійсним, тому як він укладається всупереч вимогам чинного законодавства, проте, не відомо хто може заявити відповідний позов до суду. Таке питання є актуальним оскільки, як вже відзначалось український законодавець в Законі України «Про акціонерні товариства» не надає таких прав для акціонерів (учасників). При цьому, посилаючись на п. 51 вищезазначеної Постанови ПВСУ 2008 року N 13, суди, зазвичай відмовляють акціонерам у задоволенні відповідних позовів саме з підстав відсутності вказаних прав (акціонер не наділений правом звертатися до суду за захистом прав чи охоронюваних законом інтересів товариства поза відносинами представництва). Правозахисники відмічають, що на практиці суди схильні застосовувати зазначений пункт Постанови ПВСУ 2008 року N 13, позбавляючи при цьому акціонера можливості захистити цінність своїх акцій, які знецінюються внаслідок зловмисного виведення майна з акціонерного товариства. А отже, спробувавши захистити акціонерів та(або) акціонерні товариства від протиправного виведення майна, Закон не встановив способи реалізації такого захисту [4].

Отже, розглядаючи питання судового захисту суб'єктів господарювання від рейдерських нападів в сучасній Україні, варто щонайперше відмітити проблему неефективності матеріальних й процесуальних норм господарського та цивільного законодавства в боротьбі із рейдерським поглинаннями суб'єктів господарювання. Актуальність цього питання також визнає національний уряд. Так, вирішуючи проблему комплексного оновлення господарського процесуального законодавства, яке не відповідає європейським стандартам судового захисту порушених прав і інтересів осіб, Міністерством юстиції України було розроблено, а згодом на засіданні Кабінету Міністрів України схвалено проект Кодексу господарського судочинства України, яким, серед іншого, встановлюються чіткі правила розмежування судових юрисдикцій

(зокрема, з адміністративною) на основі двох критеріїв: суб'єктного та предметного, що є надійним запобіжником, який унеможливилюватиме застосування «рейдерських схем» з використанням судів. Проте, що стосується питання запровадження непрямих позовів, то таке, до сих пір, залишається відкритим.

Також важливою особливістю судового захисту суб'єктів господарювання від рейдерських нападів в сучасній Україні є також можливість винесення господарськими судами окремих ухвал і повідомлень органам внутрішніх справ чи прокуратури. Головним чином, відповідно до ст. 90 ГПК України та п. 5.6 Постанови ПВГС України від 26 грудня 2011 року N 18 [5] суддя в разі виявлення під час вирішення спору порушення законності або недоліки в діяльності підприємства, установи, організації державного чи іншого органу, виносить окрему ухвалу, яка надсилається відповідним підприємствам, установам, організаціям, державним та іншим органам, посадовим особам, які несуть відповідальність за ухилення від виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі. Так, приміром, в справі N 15зз/5014/237/2012 господарським судом Луганської області 19 березня 2012 року була винесена окрема ухвала прокурору Луганської області [6], якою суд зазначив, що з огляду на взаємні звинувачення учасників судового провадження у вчиненні кримінальних злочинів, які безпосередньо пов'язані з вирішенням питання щодо вжиття запобіжних заходів (в результаті укладення договору/договорів з відчуження акцій особою, щодо якої просять вжити запобіжні (Особа 1) були порушені законні права та інтереси заявника (Особа 2), тому заявник має намір подати до суду позовну заяву про визнання договору/договорів відчуження акцій Особою 1 недійсним/недійсними; Особа 1 вказує про намагання з боку Особи 2 здійснити шантаж та здирництво за допомогою документів, які він просить витребувати за заявою про вжиття запобіжних заходів, з подальшим здійсненням рейдерського захвату товариства), та оскільки останнім часом держава багато уваги приділяє недопущенню таких негативних проявів як рейдерство, суд дійшов висновку про направлення матеріалів справи до слідчих органів, а саме до прокуратури. Зокрема, господарський суд в зазначеній ухвалі вказував, що для достеменного встановлення фактичних обставин даної справи і відповідно правильного вирішення справи за заявою про вжиття запобіжних заходів, слідчим шляхом необхідно: з'ясувати наступні обставини: щодо наявності рейдерських дій, шантажу та підробки документів; перевірити названі факти, вжити заходів по усуненню виявлених порушень закону; про результати розгляду повідомлення повідомити господарський суд Луганської області.

Аналізуючи сучасну судову практику у справах з приводу рейдерського поглинання, можна виокремити також таку підгрупу справ, як справи про зобов'язання відповідачів припинити поширення недостовірних відомостей (головним чином про вчинення позивачем рейдерських дій чи планування рейдерського поглинання) та стягнення з них моральної шкоди [7], а також про визнання інформації такою, що не відповідає дійсності та порочить честь, гідність та ділову репутацію (тобто, інформації, яка вказує на ту чи іншу особу як на рейдера, хоча таке є хибним твердженням), спростування такої недостовірної інформації та відшкодування моральної шкоди [8].

Також варто відмітити, що в сучасній антирейдерській практиці національних судів України іноді зустрічаються справи, в яких позивачі (умисно чи неумисно) хибно звинувачують іншого суб'єкта господарювання (поглинача) у застосуванні проти них рейдерських заходів, що досить часто призводить до плутанини в судовій практиці. Так, приміром, в справі N 2-81/06 за позовом ТОВ «Кварцит-ДМ» смт. Васильківка до

ТОВ «Горизонт» смт. Васильківка та Відповідачів NN 2-6 (до ще п'яти відповідачів) про визнання недійсним установчих документів [9], яка розглядалась за скаргою в апеляційній інстанції, зокрема, скажники наголошували на тому, що позов, який був поданий є по своїй суті рейдерством, спрямованим на захоплення, фізичне заволодіння майном підприємства позивачем, хоча, як відзначив суд доводи скажника з цього приводу є безпідставними, так як позивач не набуває ніяких майнових прав і не стає володарем майна ТОВ «Горизонт» після скасування його державної реєстрації.

Висновок. Отже, підводячи підсумок всьому вищевикладеному, слід зауважити, що зважаючи на те, що до господарського суду може звернутись будь-яка заінтересована особа по факту рейдерського поглинання (і жертви поглинання з метою захисту своїх прав, і рейдери з метою використання суду в якості інструменту здійснення ефективної та оптимальної рейдерської атаки), з тим, щоби унеможливити реалізацію рейдерських схем протиправного поглинання за рахунок національних судів та, відповідно, унеможливлення викривлення ролі судів щодо захисту суб'єктів господарювання від рейдерських поглиначів, законодавець та суди встановили комплекс правил та стандартів, які умовно можна назвати бар'єрами для здійснення зазначених дій, а саме:

1) уточнення підсудності та визначення місця подання позову з такої категорії справ; 2) заборона прийняття органами влади будь-яких рішень щодо ведення реєстрів власників іменних цінних паперів; 3) вдосконалення інституту забезпечення позову. Звертаючись до суду за захистом від рейдерського поглинання, компанія-мішень може клопотати про вжиття запобіжних заходів, якщо має підстави побоюватись, що подача потрібних для неї доказів стане згодом неможливою або утрудненою, а також підстави вважати, що її права порушені або існує реальна загроза їх порушення. При цьому, унеможливаючи можливість використання цього інституту рейдерами, законодавством не передбачається можливість забезпечування позову шляхом заборони: проведення загальних зборів акціонерів або учасників господарського товариства та прийняття ними рішення; надання емітентом, реєстратором, зберігачем, депозитарієм реєстру власників іменних цінних паперів, інформації про акціонерів або учасників господарського товариства для проведення загальних зборів товариства; участь акціонерів або учасників у загальних зборах товариства, визначення правомочності загальних зборів акціонерів або учасників господарського товариства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Швець В.О. Господарський процес на сторожі захисту суб'єктів господарювання від рейдерів / В.О. Швець // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 1063-1068.
2. Про автоматизовану систему документообігу суду: Положення від 26 листопада 2010 року N 30 (в редакції від 25 січня 2013 року). [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS14346.html
3. Гречаний О. Легалізація елементів інституту непрямого позову. / О. Гречаний // Правовий тиждень. [Електрон. ресурс]: Веб-сайт інформаційно-правової газети «Правовий тиждень». – Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123072>
4. Права людини в Україні 2009-2010. Доповіді правозахисних організацій. [Електрон. ресурс]: Веб-сайт Української Гельсінкської спілки з прав людини. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1298357458>
5. Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 26 грудня 2011 року № 18 // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 1. – С. 27.

6. Господарський суд Луганської області, справа N 15зз/5014/237/2012. Окрема ухвала від 19 березня 2012 року. Повідомлення у порядку ст. 90 ГПК України. [Електрон. ресурс]: Офіційний веб-сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/22035846>

7. справа N 30/168 за ТОВ «Пілот» до ЗАТ «Київське агентство повітряних сполучень «Кий Авіа», ТОВ «Туристична фірма «Авіатур», ЗАТ «Кий Авіа Крим» про зобов'язання вчинити дії (за заявою ЗАТ «Київське агентство повітряних сполучень «Кий Авіа» про перегляд за нововиявленими обставинами рішення господарського суду міста Києва від 20 червня 2007 року). Постанова Вищого господарського суду України від 13 грудня 2010 року. [Електрон. ресурс]: Офіційний веб-сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/12955187>

8. справа N 2/756/369/13 (Унікальний N 2605/15745/12), Рішення Оболонського районного суду м. Києва від 14 січня 2013 року. [Електрон. ресурс]: Офіційний веб-сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28585323>

9. справа N 2-81/06 за позовом ТОВ «Кварцит-ДМ» смт. Васильківка до ТОВ «Горизонт» смт. Васильківка та Відповідачів NN 2-6 про визнання недійсним установчих документів. Рішення Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 31 травня 2007 року. [Електрон. ресурс]: Офіційний веб-сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/702454>

УДК 342.95

Петренко В. В., аспірант КНУ ім. Т. Шевченка

Сучасний стан законодавчого забезпечення адміністративної відповідальності за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів

В статті визначено систему нормативно-правових актів, які регламентують адміністративну відповідальність за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів; досліджено їх сучасний стан.

Ключові слова: законодавче забезпечення, адміністративна відповідальність за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів, охорона рибних запасів.

В статье определена система нормативно-правовых актов, регламентирующих административную ответственность за нарушение правил рыболовства и охраны рыбных запасов, исследовано их состояние.

Ключевые слова: законодательное обеспечение, административная ответственность за нарушение правил рыболовства и охраны рыбных запасов, охрана рыбных запасов.

In the article defined the system of regulations that govern administrative liability for violations of fisheries and fish stocks; analyzed the content and features of these laws.

Keywords: legislative framework, administrative liability for violations of fisheries and fish stocks, conservation of fishery stocks.

Постановка проблеми. Конституцією України визначено право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, а також обов'язок не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки [1]. Таким чином, адміністративна відповідальність за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів виступає однією із гарантій реалізації вищенаведених конституційних норм.

Необхідною умовою притягнення особи до адміністративної відповідальності, в